Lakivaliokunnalle

Oikeusneuvos Pekka Koponen

10.1.2022

Hallituksen esitys HE 217/2022 vp pakkokeinolain ja esitutkintalain ym. lakien muuttamisesta

Korkein oikeus on antanut 31.3.2022 päivätyn lausunnon hallituksen esitystä edeltäneestä työryhmämietinnöstä (OM julkaisuja 2022:1). Lausunto on hyväksytty korkeimman oikeuden täysistuntokäsittelyssä. Kun hallituksen esitys kaikilta keskeisiltä osiltaan perustuu tuohon mietintöön, viittaan tässäkin yhteydessä sanottuun lausuntoon, joka on oheisena liitteenä.

Korkeimman oikeuden lausunnon kannalta ensisijaisia mielenkiinnon kohteita ovat tyypillisesti lainkäytössä jo havaitut prosessuaaliset ongelmat taikka lakiesityksissä todettavissa tai ennakoitavissa olevat laintulkintaongelmat. Nyt kyseessä olevassa esityksessä kyseessä ovat pääosin pistemäiset säännösten täsmentämiset ja maltilliset toimivaltuuksien lisäykset.

Edellä mainitussa 31.3.2022 annetussa korkeimman oikeuden lausunnossa on käsitelty lähinnä pakkokeinolain ja unionin oikeuteen sisältyvän EU-luovuttamislain välistä suhdetta, jossa on havaittu useita epäselviä ja puutteellisesti säänneltyjä kohtia. Lisäksi tuolloin on nostettu esiin muutama yksityiskohta pakkokeinolain 7 ja 10 luvuista.

Hallituksen esityksessä s. 102 ja 104 lausutun mukaan EU-luovuttamislain muutostarpeet on tarkoitus arvioida jatkovalmistelussa erillisessä kyseistä lakia koskeva hankkeessa. Näin ollen niistä ei ole tarpeen tässä lausua.

Hallituksen esityksen ehdotuksista totean edellä todetun lisäksi lyhyesti seuraavan:

1) Pakkokeinolaki

3 luku: Telekuuntelun perusterikosten luetteloa esitetään 3 §:n säännöksessä laajennettavaksi useampien rikosten osalta, mutta tätä voidaan pitää riittävästi perusteltuna. Luvun 19 §:n osalta on aiheellista todeta, että oikeuskäytännössä on huomattavan usein jouduttu arvioimaan, milloin kysymys on muutoksenhausta tuomion perusteluihin, samoin kuin siihen liittyen oikeusvoiman ulottuvuutta. Tämän systematiikan ylläpitämiseksi hallituksen esityksen sivulla 90 lausuttua vangitsemisvaatimuksen hyväksymisestä osin eri perustein kuin vaatimuksessa on pidettävä nimenomaisesti perusteltuna.

4 luku: Esitykseen ei ole huomautettavaa. Yhteydenpitorajoitusten kohdentamista yleisempään henkilöjoukkoon on esityksessä täsmennetty. Eduskunnan oikeusasiamies ja apulaisoikeusasiamies ovat ratkaisuissaan ja lausunnossaan nostaneet esille myös rajoitusten valvonnan ongelmat. Näissä lienee säännösten tarkistamistarpeen ohella osaksi kysymys resurssien puutteesta.

5-7 luvut: Esitykseen ei ole huomautettavaa.

8 luku: Esitykseen, erityisesti koskien paikanetsinnän ja kotietsinnän erottelua, ei ole huomautettavaa.

9 luku: Hallituksen esityksen sivulla lausutusta 96 ilmenevin tavoin 3 §:n henkilötuntomerkkien ottamista koskevan säännöksen tulkinta siihen liittyvine periaatteineen on oikeudellisesti sangen monitahoinen kysymys. Huomauttamista esitykseen ei kuitenkaan tässä yhteydessä ole, tulkintaa täsmennettäneen aikanaan myös oikeuskäytännössä.

10 luku: Luvun ehkä merkittävimmiksi muutoksiksi katsottavia telekuuntelun perusterikosten luettelon laajentamista (3 §), sekä telekuuntelua ja -valvontaa koskevan luvan yksilöintiä epäiltykohtaisesti eikä osoite- tai laitekohtaisesti (5 §), voidaan pitää perusteltuina. Ylimääräisen tiedon käyttämisessä (56 §) erilaisten lahjusrikosten lisäämistä luetteloon on selkeästi pidettävä tarpeellisena. Tältä osin voidaan muistuttaa OECD:n vuoden 2017 Suomea koskevan maaraportin ankarasta kritiikistä, joka kohdistui suomalaisten tuomioistuinten tuomioihin ulkomaalaisten virkamiesten lahjontaa koskevissa rikosasioissa. Toisaalta huumausainerikoksen kohdalla asia ei ole yhtä selvä, kun tunnusmerkistön alaisten tekojen kirjo on hyvin laaja. Hieman hankalasti muutoksen perustelut eivät ilmene säännösesitysten yksityiskohtaisista perusteluista, vaan sivulta 100 ja viittauksesta työryhmämietintöön. Lisäksi lakialoite 91/2020 on koskenut tätä teemaa. Mainittu esitystekninen hankaluus koskee myös mm. 28-29 §:n rikoksentekokieltoa, jota koskevat tarkemmat perustelut löytyvät nykytilan kuvauksesta sivulta 55.

11 luku: Esitykseen ei ole huomautettavaa.

Muutoksenhakua koskeva sääntely yleisemmin:

Korkeimman oikeuden lausunnossa 31.3.2022 mainitut pakkokeinolain ja EU-luovuttamislain väliseen suhteeseen liittyvät ongelmat ovat koskeneet suurelta osin muutoksenhakua. Tältä osin on syytä todeta, että pakkokeinoja koskeva muutoksenhakujärjestelmä olisi kokonaistarkastelun tarpeessa. Kun se ei nyt ole hallituksen esityksen kohteena, tyydyn tässä vain toteamaan, että yksittäisiin lainmuutoksiin ja oikeuskäytäntöön perustuva asteittainen kehitys on johtanut epäjohdonmukaiseen oikeustilaan. Prosessuaalisen kantelun valikoituminen pakkokeinoasioiden muutoksenhakukeinoksi on sikäli ollut perusteltua, että pakkokeinot on tarkoitettu lyhytaikaisiksi ja kantelu - ei tyytymättömyyden ilmoittamista ja käsiteltävä kiireellisenä - nopeuttaa muutoksenhakuprosessia. Prosessuaalisen kantelun käyttöala on kuitenkin oikeuskäytännön myötä jatkuvasti

laajentunut vangitsemisasioista muihin tilanteisiin ja koskee nykyään myös mm. yhteydenpidon rajoituksia ja tutkintavangin sijoittamista poliisivankilaan. Kun kantelussa pääsääntöisesti ei ole lainkaan määräaikaa, voidaan jo kauan sitten päättyneet pakkokeinot saattaa rajoituksitta tuomioistuinkäsittelyyn. Mikäli pakkokeino on määrätty vasta hovioikeudessa, voidaan korkeimpaan oikeuteen kannella jopa ilman valituslupaa.

Esimerkiksi unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön perustuneessa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetun lain muutoksenhakusäänтelyssä (laki 1212/2021, lain 23a §) säädettiin yleisestä linjasta poiketen kantelulle 60 päivän määräaika (mistä myös LaVM 17/2021 vp s. 5).

2) Esitutkintalaki

Esitutkintalakiin esitettävissä muutoksissa ei ole olennaisesti lainkäyttöön vaikuttavia uudistuksia. Oikeudenkäynnin kannalta ehkä merkittävin on 9 luvun 4 §:n muutos (kuulustelun tallentaminen todisteena käyttämistä varten), jossa säännöksen soveltamisalaa hieman laajennettaisiin.

Tältä osin on syytä korostaa niitä hallituksen esityksen sivun 135 viimeisessä kappaleessa hyvin esille tuotuja seikkoja, jotka sääntelyssä ja soveltamiskäytännössä on otettava huomioon. Näihin on korkeimman oikeuden aiemmissa teemaan liittyvissä lausunnoissa nimenomaisesti viitattu.

Laajempi jatkoselvitys voisi olla aiheellinen myös esitutkintakuulustelujen tallentamisen ja tallenteiden hyödyntämisen osalta.

3) Oikeudenkäymiskaari

Syyttäjän vaitiolo-oikeuden laajentaminen yleisesti syyttäjiä koskevaksi on ollut esillä aiemmin työryhmämietinnössä rikosprosessin tehostamisesta (OM julkaisu 2022:14). Tuolloin mietintöön sisältyi liitteenä Antti Tapanilan selvitys teemasta. Mietintö on ollut lausunnolla korkeimmassa oikeudessa eikä periaatteellista estettä tai ongelmaa tältä osin nähty olevan, vaikkei tuolta osin korkein oikeus ole asiasta lausunut.

Oikeudenkaaren 17 luvun 24 §:n muutos liittyy puolestaan edellä mainittuun esitutkintalain 9 luvun 4 §:n muutokseen.

LIITE Korkeimman oikeuden lausunto 31.3.2022